

DOI: 10.31648/kpp.9072

Liliana Ślizewska

Uniwersytet w Białymstoku

ORCID: 0000-0002-4398-3006

lilianaslizewska@gmail.com

Ochrona dziecka jako ofiary przestępstwa handlu ludźmi na gruncie prawa międzynarodowego i krajowego

Dziecko, będąc szczególną istotą, jest przedmiotem wielu rozważań na płaszczyźnie różnych nauk. Na gruncie nauk prawnych dziecko stanowi specyficzny podmiot, który podlega ochronie zarówno w prawie międzynarodowym, jak również w krajowym. Ochrona dziecka jest niezwykle trudną, a zarazem ważną tematyką w obecnych czasach. Otwarcie granic, konflikty zbrojne są tylko niektórymi z czynników determinujących dokonywanie przestępstw, których głównymi ofiarami stają się dzieci. Warto nadmienić, że otwarcie granic w Europie spowodowało rozwój procederu handlu dziećmi. W niniejszym artykule przybliżono regulacje międzynarodowe oraz krajowe szczególnie ukierunkowane na wykorzystywanie dzieci w handlu ludźmi. W opracowaniu zostanie poruszony także temat braku odrębnej regulacji dotyczącej osób małoletnich w art. 189a Kodeksu karnego. Zasadne jest to z uwagi na przepisy Konstytucji RP w zakresie ochrony dziecka, które nasuwają wiele wątpliwości w kwestii braku odrębnej odpowiedzialności karnej dla sprawców przestępstwa z rzeczonego artykułu z udziałem dziecka.

Definicja dziecka na gruncie prawa międzynarodowego i prawa polskiego

Sztandarowym dokumentem regulującym definicję dziecka jest Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r. W owym akcie dziecko określono jako „każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat”¹. W przypadku gdy prawo, któremu podlega dziecko, określa niższą granicę wieku

---

¹Dz.U. z 1991 r., poz. 526.

dla uzyskania pełnoletności, stosuje się przepisy tego prawa. Kwestią nierozstrzygniętą w obrębie przepisów konwencji jest brak dolnej granicy wieku od momentu, w którym istotę ludzką uznaje się za dziecko². Co prawda z tekstu aktu nie można wyinterpretować, o jaki moment chodzi. Jednak preambuła nakazuje odwołanie się do Deklaracji praw dziecka, a w niniejszym dokumencie już możemy odnaleźć regulację wskazującą na traktowanie istoty ludzkiej jako dziecka jeszcze przed jego narodzinami. Potwierdza to także wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 sierpnia 1997 r., który stwierdził, że „ujęcie tej reguły w preambule Konwencji musi prowadzić do wniosku, iż zawarte w Konwencji gwarancje odnoszą się również do prenatalnej fazy ludzkiego życia”³.

Konwencja uposaża dziecko w szereg praw i wolności oraz obliguje państwa-strony do ich respektowania, bez względu na rasę, płeć, kolor skóry, język, religie itp. Zwraca także szczególną uwagę na niezbywalność prawa do życia każdego dziecka.

Definicje dziecka wprowadzono również do Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z dnia 16 maja 2005 r. oraz do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSWZ. Według obu dokumentów dzieckiem jest osoba, która nie osiągnęła 18 roku życia.

W polskim porządku prawnym, poza aktami prawa międzynarodowego ratyfikowanymi przez Polskę, obowiązują inne ustawy obejmujące swoim zakresem pojęcie dziecka. Jedną z nich jest ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich. Według art. 2 „dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności”⁴. Zastrzeżeniem jest fakt, że dana definicja odnosi się wyłącznie do przepisów tej ustawy, czyli regulacji mających na celu ochronę praw dziecka⁵. Owo twierdzenie poparł m.in. Sąd Okręgowy II Wydział Cywilny Odwoławczy w Bydgoszczy, który w uzasadnieniu wyroku z 25 czerwca 2015 r. stwierdził, że niewłaściwe jest używanie definicji „dziecko” z ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka jako prawa bezwzględnie obowiązującego, a jedynie na potrzeby danej ustawy.

Na gruncie Kodeksu karnego używa się natomiast następujących terminów: nieletni, małoletni, młodociany⁶. Przyglądając się bliżej pierwszemu podmiotowi można określić go jako osobę, która nie osiągnęła 17 roku życia w momencie dopuszczenia się czynu podlegającego odpowiedzialności karnej. Zatem wiekiem odpowiedzialności karnej jest w tym przypadku 17 lat. Jednak od powyższej reguły występuje wyjątek. Uregulowany jest

²B. Olszewski, *Uniwersalna definicja dziecka*, „Acta Universitatis Wratislaviensis – Przegląd Prawa i Administracji” 2011, Vol. LXXXV, nr 3322, <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/127918/edition/117586> (dostęp 1.06.2023).

³Wyrok TK z 28 maja 1997 r., sygn. akt K 26/96.

⁴Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 627).

⁵A. Grześkowiak, *Pojęcie dziecka w prawie karnym*, [w:] A. Grześkowiak, I. Zgoliński (red.), *Prawo karne w ochronie praw dziecka*, Bydgoszcz 2018, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/17209/prawo_karne_w_ochronie_praw_dziecka.pdf?sequence=1 (dostęp: 14.06.2023).

⁶E.M. Guzik-Makaruk, E. Wojewoda, *Dziecko, nieletni, małoletni, młodociany, pełnoletni – podstawowe zagadnienia terminologiczne na tle systemu prawa*, [w:] E.M. Guzik-Makaruk, V. Skrzypulec-Plinta, J. Szamatowicz (red.), *Wybrane prawne i medyczne problemy ginekologii dziecięcej*, Białystok 2015, <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/13638> (dostęp: 24.05.2023).

on w art. 10 KK. Ustawodawca uregulował w danym przepisie możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności karnej osób pomiędzy 14 a 17 rokiem życia. Stwarza taką możliwość tylko w przypadku popełnienia przez nich najcięższych przestępstw, wymienionych w art. 10 § 2 KK. W najnowszej nowelizacji Kodeksu karnego z 2023 r., której nowe przepisy weszły w życie 1 października 2023 r., ustawodawca zmodyfikował dolną granicę wieku odpowiedzialności karnej z art. 10 KK, wynoszącej wcześniej 15 lat. Na podstawie art. 10 § 2a KK „nieletni, który po ukończeniu 14 lat, a przed ukończeniem 15 lat, dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 148 § 2 lub 3, może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają oraz zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że stosowanie środków wychowawczych lub poprawczych nie jest w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego”⁷.

Co do pojęcia „małoletni” nie ma przepisu jasno interpretującego daną definicję. Odwołując się do Kodeksu cywilnego zawierającego określenie cech pełnoletniości można wyinterpretować, kto jest osobą małoletnią. Osoba będzie należała do kategorii małoletnich w przypadku nieosiągnięcia przez nią 18 roku życia oraz nieuzyskania pełnoletniości poprzez zawarcie małżeństwa. W Kodeksie karnym mianem małoletnich określa się zazwyczaj ofiary przestępstwa. Jako przykład mogą posłużyć przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. W przepisach Kodeksu karnego zawarte są również rozróżnienia małoletnich ze względu na wiek.

W przypadku terminu „młodociany” przepisy klarownie wskazują, że owo pojęcie odnosi się do osoby, która w momencie popełnienia czynu zabronionego nie ukończyła 21 lat, a w czasie orzekania w I instancji nie ukończyła 24 lat.

Prawo międzynarodowe

Prawo międzynarodowe w sposób szczególny traktuje osoby poniżej 18 roku życia. Następstwem tego jest szereg dokumentów prawa międzynarodowego odgrywających szczególną rolę w kwestii ochrony praw dzieci. W obszarze niniejszego artykułu uwaga zostanie poświęcona regulacjom międzynarodowym, które swoim zakresem obejmują ochronę dziecka z perspektywy wykorzystywania w procederze handlu ludźmi.

Konwencja o prawach dziecka z 1989 r. jest aktem o charakterze uniwersalnym, swoim zakresem obejmuje przepisy mające na celu ochronę tylko dzieci⁸. Jak już wcześniej wspomniano, należy ona do jednego z nielicznych dokumentów zawierających pojęcie dziecka. Główne założenia Konwencji opierają się na respektowaniu indywidualności dziecka – podejście do dziecka jako do indywidualnej jednostki oraz obowiązku wspierania rodziny przez państwo⁹.

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 2600 ze zm.).

⁸ D. Szczęch, *Ochrona praw dziecka w konwencjach międzynarodowych*, [w:] A. Grześkowiak, I. Zgoliński (red.), op. cit.

⁹ K. Jankowska, *Ochrona dziecka na tle prawa międzynarodowego*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2016, nr 3, http://www.uwm.edu.pl/kpp/files/numery_kpp/kpp3_2016.pdf (dostęp: 14.06.2023).

Osoby poniżej 18 roku życia, będące ofiarami handlu ludźmi, są chronione przepisami dokumentu aż w 5 przepisach. W art. 11 nie ma wprost wskazanego procederu handlu ludźmi oraz z tym związanej ochrony, niemniej jednak nielegalny transfer czy wywóz dzieci za granicę może stanowić jedno ze znamion rzeczowego przestępstwa.

Podobnie prezentuje się sytuacja w przypadku art. 33 i 34. W art. 34 mowa jest o wyzysku seksualnym dzieci w pornografii, prostytucji lub podczas innych nielegalnych działań seksualnych. Na gruncie Kodeksu karnego w art. 115 § 22 zawarta jest definicja handlu ludźmi, w której wskazane są cele, których może się dopuścić sprawca. Wśród nich wyróżnia się pornografię, prostytucję i inne formy seksualnego wykorzystania. W związku z powyższym art. 34 Konwencji należy uznać za przepis w pełni chroniący osoby poniżej 18 roku życia w zakresie handlu ludźmi. Wszystkie praktyki wymienione w powyższym stanowią znamiona przestępstwa z art. 189a Kodeksu karnego.

Łącznie z art. 34 należy rozpatrywać art. 33. Przepis stanowi, że „państwa-strony będą podejmowały wszelkie odpowiednie kroki, w tym środki ustawodawcze, administracyjne, socjalne oraz środki w dziedzinie oświaty, w celu zapewnienia ochrony dzieciom przed nielegalnym używaniem środków narkotycznych i substancji psychotropowych, zgodnie z ich zdefiniowaniem w odpowiednich umowach międzynarodowych, oraz w celu zapobiegania wykorzystywaniu dzieci do nielegalnej produkcji tego typu substancji i handlu nimi”. W kontekście rozpatrywania tegoż przepisu warto mieć na uwadze fakt, że dzieci będące ofiarami różnego rodzaju wyzysku, zwłaszcza seksualnego, mogą być poddawane środkom narkotycznym lub substancjom psychotropowym¹⁰.

Kolejny przepis wprost reguluje ochronę dziecka przed handlem ludźmi, a także uprowadzeniem oraz sprzedażą. Co ciekawe, dla ustawodawcy nie ma znaczenia cel ani forma dokonywania powyższych czynów. W tym przypadku zasadne jest powtórne odniesienie się do przepisów Kodeksu karnego i wskazanie podobieństwa pomiędzy art. 35 Konwencji a art. 115 § 22 Kodeksu karnego, w którym to ustawodawca uprzywilejował osobę małoletnią. Wskazał, że zachowanie sprawcy będzie stanowiło przestępstwo handlu ludźmi nawet w przypadku nieużycia metod oraz środków wskazanych w art. 115 § 22 Kodeksu karnego. Nie ma wątpliwości, że przepis ten stanowi wynik ratyfikacji aktów prawa międzynarodowego przez Polskę, niemniej jednak Konwencja o prawach dziecka, a szczególnie art. 35 tegoż dokumentu odegrał największą rolę w powstaniu danej regulacji w Kodeksie karnym.

Należy wskazać art. 36 konwencji, który obliguje państwa-strony do ochrony dziecka przed innymi formami wykorzystywania godzącymi w dobro dziecka. Sąd Najwyższy w postanowieniu z 4 lutego 2022 r. uznał, że „dobro dziecka, jako pojęcie, stanowi podstawową dyrektywę dla wszystkich przepisów Konwencji o prawach dziecka, będąc przysłowiowym »duchem ustawy«. Jest instrumentem wykładni zarówno norm zawartych w Konwencji, jak i prawa krajowego państw, które ją podpisały. Jest również

¹⁰M.J. Sokołowska-Walewska, *Zakaz handlu ludźmi z perspektywy systemu ochrony praw człowieka*, „Studia Prawnicze” 2013, nr 1, <https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/sp/article/view/2729/2227> (dostęp: 14.06.2023).

dyrektywą stosowania prawa, kryterium oceny przy podejmowaniu decyzji w sprawach dziecka oraz rozstrzygnięciu kolizji interesów dziecka i innych osób, zwłaszcza rodziców. Ma ono charakter klauzuli generalnej, mieszczącej się w ramach innej, obejmującej szerszy zakres, jaką jest klauzula zasad współżycia społecznego¹¹.

Dokument uzupełniający Konwencję o prawach dziecka przyjęty został 25 maja 2000 r. w Nowym Jorku i nosi nazwę Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii. W dość obszernym wstępie ustawodawca wskazał na największe zagrożenia związane z handlem dziećmi. Z niepokojem odniósł się przede wszystkim do wyzysku seksualnego dzieci, dziecięcej prostytucji oraz pornografii, podkreślając, że cały problem leży w przyczynach, na które trzeba zwrócić szczególną uwagę. Równie ważną kwestią w kontekście owego dokumentu stanowi ochrona dzieci przed wyzyskiem ekonomicznym, jak również wykonywaniem wszelkiej pracy.

Organizacja Narodów Zjednoczonych przyjęła definicję dziecka, ustanowioną Protokołem fakultatywnym do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii¹². Zgodnie z przepisami dokumentu handel dziećmi oznacza „jakikolwiek działanie lub transakcję, w drodze której dziecko przekazywane jest przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób innej osobie lub grupie za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek rekompensatą”¹³. Poza wskazaną definicją protokół zawiera również objaśnienie pojęć: dziecięca prostytucja oraz dziecięca pornografia. Pierwsze z nich polega na stosowaniu metod wobec dzieci prowadzących do czynności seksualnych za wynagrodzeniem lub inną rekompensatą. Dziecięca pornografia – według uregulowań protokołu – to prezentowanie wizerunku dziecka za pomocą dowolnych środków podczas jego uczestnictwa w czynnościach seksualnych, jak również pokazywanie organów płciowych w głównej mierze w celach seksualnych.

Jednym z priorytetowych uregulowań zawartych w protokole jest art. 3. Na podstawie danego przepisu państwa-strony zobowiązane są do objęcia swoim prawem czynności polegających na „oferowaniu, dostarczaniu lub przyjęciu dziecka w jakikolwiek sposób, w celu jego seksualnego wykorzystania lub przekazania jego organów dla zysków, lub angażowania dziecka do pracy przymusowej; nakłaniania w niewłaściwy sposób do udzielenia zgody na adopcję dziecka, z naruszeniem stosownych międzynarodowych instrumentów prawnych dotyczących adopcji; oferowaniu, uzyskiwaniu, nabyciu lub dostarczeniu dziecka w celu prostytucji, produkcji, dystrybucji, rozpowszechniania, imporcie, eksporcie, oferowaniu, handlu lub posiadaniu dla wyżej wymienionych celów pornografii”. Według przepisów Konwencji handel ludźmi nie musi być dokonywany na skalę międzynarodową ani w ramach przestępczości zorganizowanej¹⁴.

¹¹ Postanowienie SN z 4 lutego 2022 r., sygn. akt II CSKP 1199/22, Lex nr 3303537.

¹² B. Namysłowska-Gabrysiak, *Handel ludźmi w celu wykorzystania seksualnego. Zagadnienia karnoprawne i kryminologiczne*, Warszawa 2018, s. 87–88.

¹³ Protokół fakultatywny do konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii (Dz.U. z 2007 r., Nr 76, poz. 494).

¹⁴ M.J. Sokołowska-Walewska, op. cit., s. 87.

Na podstawie art. 8 ustawodawca nakłada na państwa-strony obowiązek podjęcia odpowiednich działań w zakresie ochrony praw i interesów dzieci. Podczas podejmowania danych kroków organy muszą wziąć pod uwagę wrażliwość emocjonalną oraz szczególne potrzeby dzieci w toku przeprowadzania postępowania karnego.

Przepisy protokołu kładą duży nacisk także na działania prewencyjne, o których mowa w art. 9. Państwa-strony zobligowane są do działań prawnych zapobiegających handlu dziećmi, a także prowadzenia szkoleń, edukacji i innych aktywności mających za główny cel uświadamianie społeczeństwa w obrębie zapobiegania i szkodliwości przestępstw.

Aktem prawa międzynarodowego, który jako pierwszy przyjął legalną definicję handlu ludźmi jest Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, (tzw. protokół z Palermo), uzupełniający Konwencje Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Według art. 3 „handel ludźmi oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystanie prostytutki innych osób lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów”¹⁵.

Do głównych celów dokumentu należy przede wszystkim: zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi, szczególnie handlu kobietami i dziećmi, ochrona i pomoc ofiarom takiego handlu, z uwzględnieniem przysługującym im praw człowieka, a także rozwijanie współpracy pomiędzy państwami-stronami dla osiągnięcia wyżej wymienionych celów.

W protokole zawarte są dwie regulacje, które znajdują odzwierciedlenie w art. 115 § 22 Kodeksu karnego. Pierwsza z nich dotyczy zgody ofiary, która nie ma znaczenia, jeżeli sprawca posłużył się jedną z metod wymienionych w definicji handlu ludźmi¹⁶. Druga regulacja wskazuje na uprzywilejowanie osób poniżej 18 roku życia. Według art. 3 uznane będzie za handel ludźmi werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie, przyjmowanie pomimo niezastosowania metod wymienionych powyżej, jeżeli ofiarą będzie osoba poniżej 18 roku życia.

Kluczową kwestią w kontekście analizowania protokołu z Palermo jest fakt, że regulacje w nim zawarte ograniczają się do przestępstw popełnianych na skalę międzynarodową i w ramach zorganizowanej grupy przestępczej¹⁷. Nie zawsze mamy jednak do czynienia z handlem ludźmi popełnianym w takiej formie. Coraz częściej zdarzają

¹⁵Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencje Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości (Dz.U. z 2005 r., poz. 160).

¹⁶Z. Lasocik, *Handel ludźmi – aspekty społeczne i prawne*, „Studia Socjologiczne” 2007, nr 4, https://www.studiasocjologiczne.pl/img_upl/studia_socjologiczne_2007_nr4_s.31_57.pdf (dostęp: 24.05.2023).

¹⁷B. Namysłowska-Gabrysiak, op. cit., s. 83.

się przypadki przestępstw popełnianych w obrębie jednego kraju. Jednak ograniczenie zamieszczone w protokole wynika z faktu, że dany akt prawa międzynarodowego ma charakter uzupełniający w stosunku do Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, a jego przepisy muszą być analizowane zgodnie z przepisami konwencji.

Europejska konwencja o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych z dnia 25 października 2007 r. znajduje się wśród aktów prawa międzynarodowego stojących na straży ochrony praw dziecka. Konwencja w swoich regulacjach zwraca uwagę na wyzysk seksualny dziecka w różnych formach. Niemniej jednak należy przywołać jej postanowienia także w toku analizowanej ochrony dziecka jako ofiary przestępstwa handlu ludźmi. Wynika to z faktu, że często ofiary handlu ludźmi są wykorzystywane seksualnie.

W preambule konwencji skupiono się na szczególnej roli dziecka jako ofiary przestępstwa, zważając w głównej mierze na negatywny wpływ czynów przestępczych na zdrowie fizyczne, jak również psychiczne dziecka, z uwzględnieniem jego rozwoju psychospołecznego. Wskazano także na rolę nowych technologii w popełnianiu przestępstw seksualnych, gdyż coraz częściej przestępstwa seksualne mają swoje źródło w Internecie. W preambule zaznaczono, że zasadne jest wzmocnienie współpracy międzynarodowej między państwami członkowskimi, gdyż dobro dziecka leży w gestii każdego z tych państw.

Konwencja w pierwszej kolejności za cele stawia sobie zapobieganie oraz zwalczanie seksualnego wykorzystywania i niegodziwego traktowania w celach seksualnych osób poniżej 18 roku życia¹⁸. Zwraca uwagę także na ochronę ofiar tychże przestępstw. Ponadto stoi na straży wzmoczonej współpracy krajowej oraz międzynarodowej w zakresie ochrony przed wykorzystywaniem seksualnym dzieci.

W art. 18–23 zamieszczono konkretne przestępstwa związane z wykorzystywaniem seksualnym dzieci. Na podstawie powyższych przepisów państwa-strony zobligowane są do podjęcia odpowiednich środków ustawodawczych i innych w celu zapewnienia karalności danych zachowań. Dodatkowo w art. 28 wyliczono okoliczności wpływające na zaostrzenie kary w odniesieniu do przestępstw zawartych w niniejszej konwencji.

Z kolei dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW z dnia 5 kwietnia 2011 r., jako akt prawa międzynarodowego, za pierwszorzędny cel stawia sobie zapobieganie oraz zwalczanie handlu ludźmi, a także ochronę ofiar procederu. Na samym wstępie wskazuje na powiązania handlu ludźmi z przestępczością zorganizowaną, co stanowi rażące naruszenie praw człowieka. Jako jeden z nielicznych dokumentów wskazuje, że cel działania sprawców handlu ludźmi jest uzależniony od płci ofiary.

---

¹⁸ Europejska konwencja o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (Dz.U. z 2005 r., poz. 608).

W zakresie handlu dziećmi dyrektywa podkreśla, że dzieci, ze względu na swoją bezbronność, są bardziej podatne na stanie się ofiarami przestępstwa. Dlatego zasadne jest, aby dyrektywa chroniła interes dziecka, mając na uwadze Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej oraz Konwencję o prawach dziecka. Poza środkami ochrony skierowanymi do wszystkich ofiar przestępstwa handlu ludźmi państwa członkowskie powinny wdrożyć dodatkowe działania, środki mające na celu zapewnienie wsparcia oraz zabezpieczenie interesu dziecka. W dyrektywie wskazano również, że w przypadku braku pewności co do wieku ofiary, lecz gdy istnieją podstawy do tego, aby sądzić, iż dana osoba ma mniej niż 18 lat, zasadne jest uznanie jej za dziecko.

W art. 14 dyrektywy zobligowano państwa członkowskie do podejmowania środków mających na celu wsparcie i pomoc dzieciom po uprzednim przeprowadzeniu czynności stwierdzających indywidualne okoliczności, z uwzględnieniem jego potrzeb, opinii i troski. Dziecko, w momencie uznania go za ofiarę handlu ludźmi, otoczone jest ochroną ze strony państwa członkowskiego, które uznało go za ofiarę. Państwo członkowskie przydziela dziecku opiekuna lub przedstawiciela ustawowego. Ma to miejsce, gdy osoby posiadające władze rodzicielską nie są w stanie zapewnić ochrony interesu dziecka lub reprezentować dziecka z powodu konfliktu między nimi a dzieckiem. Przepisy dyrektywy nakładają również na państwa członkowskie obowiązek udzielenia pomocy oraz wsparcia rodzinie ofiary przestępstwa.

Regulacje zawarte w art. 15 dyrektywy skupiają się na ochronie dziecka podczas postępowania przygotowawczego oraz sądowego. Poza wyznaczeniem przedstawiciela państwa członkowskie powinny zapewnić dzieciom bezpłatny dostęp do doradztwa prawnego i zastępstwa prawnego. Przepisy wyznaczają standardy, do których wprowadzenia w postępowaniu przygotowawczym oraz sądowym zobligowane są państwa członkowskie. Zasady przedstawione są w art. 15 i dotyczą m.in. w toku postępowaniu przygotowawczego: ograniczenia liczby przesłuchań, prowadzenie przesłuchań z udziałem odpowiednich specjalistów i w miarę możliwości przez tą samą osobę, możliwości uczestnictwa w przesłuchaniu przedstawiciela dziecka lub osoby dorosłej; w toku postępowania sądowego: braku publiczności w trakcie rozprawy sądowej oraz przesłuchania dziecka bez jego udziału przy pomocy technologii komunikacyjnych.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej zastąpiła decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW(1). Regulacje w nim zawarte w głównej mierze skupiają się na wykorzystywaniu seksualnym dzieci oraz pornografii dziecięcej, które stanowią pogwałcenie podstawowych praw dziecka. W sposób szczegółowy wyjaśniono pojęcia, takie jak: pornografia dziecięca, prostytutka dziecięca, przedstawienie pornograficzne.

W art. 3–6 uwzględniono przestępstwa związane z niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, wykorzystywaniem seksualnym, pornografią dziecięcą, a także nagabywaniem dzieci do celów seksualnych. Z biegiem lat przestępstwa te są coraz częściej popełniane, w dużym stopniu wpływa na to rozwój technologii, dzięki której

popęłnianie ich jest coraz prostsze, a wyszukiwanie potencjalnych ofiar jeszcze łatwiejsze. Przestępstwa wymienione w dyrektywie są czynami bardzo poważnymi, co za tym idzie – wymagają specjalnego podejścia do sposobu ścigania przestępców oraz ochrony ofiar. Dokument nakłada na państwa członkowskie obowiązek w postaci zapewnienia dzieciom ochrony przed, w trakcie oraz po zakończeniu postępowania karnego. Przepisy dyrektywy nie odnoszą się wprost do handlu ludźmi, niemniej jednak wykorzystywanie seksualne w tym pornografia dziecięca stanowią najczęstsze formy wykorzystywania dzieci w procederze handlu ludźmi.

Kodeks karny

W polskim Kodeksie karnym ochronę dziecka jako ofiary handlu ludźmi zapewnia art. 189a. Legalna definicja handlu ludźmi zamieszczona jest w art. 115 § 22. Handlem ludźmi jest „werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem: przemocy lub groźby bezprawnej, uprowadzenia, podstępny, wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania, nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności, udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą, w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka albo w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy”.

Handel dziećmi, będący jedną z form handlu ludźmi, nie stanowi odrębnej regulacji w Kodeksie karnym. Co prawda art. 189a obejmuje swoim zakresem ochronę dziecka jako ofiary handlu ludźmi, jednak brak odmiennego unormowania w kwestii handlu dziećmi nasuwa pewne wątpliwości.

Wśród postulatów przemawiających za odrębną regulacją handlu dziećmi jest fakt, że dziecko będące ofiarą procederu jest zdecydowanie bardziej narażone niż inne grupy ofiar na manipulację oraz oszustwo. Handel dziećmi jest powiązany ze szczególną formą relacji pomiędzy dzieckiem a handlarzem¹⁹. Sprawcy, aby zdobyć zaufanie swojej ofiary, często nawiązują z nim szczególną relację zaspokajającą wymóg miłości i przynależności. Równie często stają się partnerami lub opiekunami dziecka, co powoduje nawiązanie silnej więzi i stanu zależności. Popularną metodą jest także przedstawienie fałszywej oferty wyjazdu rodzicom lub dziecku. Może ona dotyczyć np. kształcenia dziecka, możliwości szybkiego zarobku, zapewnienia lepszych warunków bytowych.

---

¹⁹K. Janoszka, *Dzieci jako ofiary handlu ludźmi*, Szczytno 2013, s. 73–75.

Zasadne jest, aby mieć na uwadze ochronę dziecka zapewnioną przez samą ustawę zasadniczą – Konstytucję RP²⁰. W art. 72 ust. 1 ustawodawca zapewnił ochronę dziecka oraz prawo żądania od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Ponadto w ust. 2 zapewnione zostało każdemu dziecku pozbawionemu opieki prawo do opieki i pomocy władz publicznych.

Co prawda w art. 115 § 22 Kodeksu karnego ustawodawca uprzywilejował osobę małoletnią, uznając, że handel ludźmi zachodzi nawet wtedy, gdy nie zostaną użyte środki ani metody wymienione w danym przepisie. Dotyczy to jedynie sytuacji, gdy ofiarą będzie osoba małoletnia. Owe uregulowanie nie jest wystarczające, aby można było mówić o należytej ochronie dziecka w Kodeksie karnym. Przede wszystkim należy zwrócić na zakres pojęciowy „osoby młodocianej”, który jest węższy od pojęcia „dziecko”. Na aprobatę zasługuje ograniczenie kwalifikacji prawnej czynu jedynie do celu działania sprawy.

Wydaje się być zasadne wyodrębnienie z art. 189a Kodeksu karnego typu kwalifikowanego regulującego handel dziećmi. W tym miejscu należy wspomnieć o szeregu przestępstw z rozdziału przeciwko wolności seksualności oraz obyczajności, z których większość posiada typy kwalifikowane w przypadku, gdy popełniane są one na szkodę osoby małoletniej. Art. 197 Kodeksu karnego regulujący przestępstwo zgwałcenia w § 3 zawiera typ kwalifikowany. W związku z nowelizacją Kodeksu karnego, której przepisy weszły w życie 1 października 2023 r., osoba dopuszczająca się zgwałcenia osoby małoletniej poniżej 15 roku życia będzie podlegała karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 5 lat lub karze dożywotniego pozbawienia wolności. W art. 199 Kodeksu karnego ustawodawca również objął szczególną ochroną osoby małoletnie poniżej 15 roku, które doprowadzane są do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia. Typ kwalifikowany obejmuje również nadużywanie zaufania lub udzielanie w zamian korzyści majątkowej lub osobistej podczas dokonywania czynności wymienionych powyżej. Sprawca popełniający dane przestępstwo typu kwalifikowanego podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. W art. 200 oraz 200a Kodeksu karnego ustawodawca odrębnie uregulował przestępstwa popełniane na szkodę osób małoletnich poniżej 15 roku życia, polegające kolejno na seksualnym wykorzystaniu małoletniego oraz elektronicznej korupcji seksualnej małoletniego. W art. 202 ustawodawca wyodrębnił aż trzy typy kwalifikowane przestępstwa popełnianego na szkodę osoby małoletniej. Pierwszy typ kwalifikowany zamieszczony w § 3 reguluje odpowiedzialność karną za rozpowszechnianie, produkowanie, utrwalanie lub sprowadzanie, przechowywanie lub posiadanie albo rozpowszechnianie lub prezentowanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego albo treści pornograficznych związanych z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, za popełnienie tego czynu grozi kara od 2 do 15 lat pozbawienia wolności. Na podstawie § 4 osoba dopuszczająca się utrwalania treści pornograficznych z udziałem małoletniego podlega karze pozbawienia

²⁰ K. Liżyńska, A. Płońska, *Analiza obowiązujących w polskim prawie karnym unormowań dotyczących procedury handlu ludźmi*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013, nr 3, s. 87.

wolności od roku do 10 lat. Natomiast osoba, która przechowuje, posiada lub uzyskuje dostęp do treści pornograficznych z udziałem małoletniego, na podstawie § 4a podlega karze pozbawienia wolności w wymiarze od 3 miesięcy do lat 5.

Biorąc pod uwagę obszerny katalog typów kwalifikowanych przestępstw przeciwko wolności seksualnej oraz obyczajności popełnianych na szkodę osób małoletnich, zasadne byłoby wprowadzenie zmian w art. 189a Kodeksu karnego. Handel dziećmi, jako przestępstwo charakteryzujące się różnorodnością metod, środków oraz celów przestępczych, powinno być wyodrębnione jako typ kwalifikowany z art. 189a Kodeksu karnego. Warto mieć na uwadze także przyjętą koncepcję bezwzględnej ochrony dziecka zarówno w prawie krajowym, jak i w międzynarodowym. W nowelizacji Kodeksu karnego z 2023 r. modyfikacji uległ jedynie wymiar kary. Z dniem 1 października 2023 r. weszły w życie przepisy, na podstawie których sprawcy dopuszczający się handlu ludźmi będą podlegać karze pozbawienia wolności w wymiarze od 3 do 20 lat.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Janoszka K., *Dzieci jako ofiary handlu ludźmi*, Szczytno 2013.
- Liżyńska K., Płońska A., *Analiza obowiązujących w polskim prawie karnym unormowań dotyczących procederu handlu ludźmi*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013, nr 3.
- Namysłowska-Gabrysiak B., *Handel ludźmi w celu wykorzystania seksualnego. Zagadnienia karnoprawne i kryminologiczne*, Warszawa 2018.

Akty prawne

- Europejska konwencja o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (Dz.U. z 2005 r., poz. 608).
- Konwencja o prawach dziecka (Dz.U. z 1991 r., poz. 526).
- Protokół fakultatywny do konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii (Dz.U. z 2007 r., Nr 76, poz. 494).
- Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencje Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości (Dz.U. z 2005 r., poz. 160).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 2600 ze zm.).
- Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 627).

Orzecznictwo

Postanowienie SN z 4 lutego 2022 r., sygn. akt II CSKP 1199/22, Lex nr 3303537.
Wyrok TK z 28 maja 1997 r., sygn. akt K 26/96.

Źródła internetowe

- Grześkowiak A., *Pojęcie dziecka w prawie karnym*, [w:] A. Grześkowiak, I. Zgoliński (red.), *Prawo karne w ochronie praw dziecka*, Bydgoszcz 2018, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/17209/prawo_karne_w_ochronie_praw_dziecka.pdf?sequence=1.
- Guzik-Makaruk E.M., Wojewoda E., *Dziecko, nieletni, małoletni, młodociany, pełnoletni – podstawowe zagadnienia terminologiczne na tle systemu prawa*, [w:] E.M. Guzik-Makaruk, V. Skrzypulec-Plinta, J. Szamatowicz (red.), *Wybrane prawne i medyczne problemy ginekologii dziecięcej*, Białystok 2015, <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/13638>.
- Jankowska K., *Ochrona dziecka na tle prawa międzynarodowego*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2016, nr 3, http://www.uwm.edu.pl/kpp/files/numery_kpp/kpp3_2016.pdf.
- Lasocik Z., *Handel ludźmi – aspekty społeczne i prawne*, „Studia Socjologiczne” 2007, nr 4, https://www.studiasocjologiczne.pl/img_upl/studia_socjologiczne_2007_nr4_s.31_57.pdf.
- Olszewski B., Uniwersalna definicja dziecka, „Acta Universitatis Wratislaviensis – Przegląd Prawa i Administracji” 2011, Vol. LXXXV, nr 3322, <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/127918/edition/117586>.
- Sokołowska-Walewska M.J., *Zakaz handlu ludźmi z perspektywy systemu ochrony praw człowieka*, „Studia Prawnicze” 2013, nr 1, <https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/sp/article/view/2729/2227>.
- Szczęch D., *Ochrona praw dziecka w konwencjach międzynarodowych*, [w:] A. Grześkowiak, I. Zgoliński (red.), *Prawo karne w ochronie praw dziecka*, Bydgoszcz 2018, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/17209/prawo_karne_w_ochronie_praw_dziecka.pdf?sequence=1.

Protection of the child as a victim of the crime of human trafficking under international and domestic law

Summary

The child as a specific being is the subject of consideration under both international and domestic law. Its protection is an extremely serious and difficult subject. Due to its underdeveloped level of life discernment, it is an ideal target for perpetrators of

various types of crimes. The crime of human trafficking is one of the crimes for which children are increasingly being recruited. In international law we can find a number of acts regulating the participation of children in this crime. The main purpose is primarily to protect victims, prevent and counteract child trafficking. In domestic law, the Constitution of the Republic of Poland and the Criminal Code uphold the protection of the child from the procedure of trafficking.

Keywords: human trafficking, child protection, child trafficking, international law, sexual exploitation